

Předběžné výsledky z aktuálních průzkumů hradu Rabí

Michal Patrný

Provisional results of current researches of Rabí Castle

Abstract: Two phases of the inner core restoration of Rabí castle were done in 2013-14. On this occasion, an operative exploration of the parts of the building which are normally inaccessible, including dendrochronological dating of wooden features of the original building, were carried out. These explorations have brought a completely new point of view of the origin time of the most important dominant features of the castle, which arose in the time after the half of the 14th century.

Keywords: Rabí (Klatovy District) – dendrochronology – building-historical explorations – the Švihovský family from Riesenberg.

V poslední době opět ožil zájem o stavební dějiny největší české hradní zříceniny – Rabí. Celkový obraz jeho stavebního vývoje však stále ještě k dispozici nemáme – a je otázkou, zda se k němu někdy dopracujeme, archivních materiálů, které by nám jej přiblížily, máme stále pohříchu velice málo. Nebyl doposud ani zpracován celkový stavebně-historický průzkum hradu (pouze některé jeho části), kompletně není zpracována ani archivní rešerše k jeho dějinám – výjimku tvoří elaborát SÚRPMO z roku 1970 (Stach – Líbal – Lancinger 1970), který je ovšem poměrně stručný a zjevně ne zcela dokončený. V pozdějším období věnovali značnou pozornost stavebním dějinám hradu také Tomáš Durdík (2000, 464–467), Jiří Varhaník (2005, 5–32), Vladislav Razím (2001, 160), Jan Anderle (2002, 125–138; 2013, 129–131) a Milan Novobilský (2001, 115–126).

V letech 2013-14 byly prováděny rozsáhlé rekonstrukční práce ve vnitřním jádře hradu (věžový palác, v měsících červnu–září 2013) a budov při někdejší čtvrté bráně (červenec–září 2014). V obou případech se jednalo především o zajišťovací a rekonstrukční práce na vnějším líci zdiva, který byl značně narušený povětrnostními podmínkami.

Věžový palác

V průběhu dokumentačních prací byla doplněna a do značné míry přepracována výkresová dokumentace vnějšího líce zdiva věžového paláce. Nové poznatky pak vyplynuly zejména z mnohem přesnějším utříděním jednotlivých stavebních fází, které zřejmě probíhaly ve výrazně jiných časových rovinách, než se ještě donedávna v odborném tisku uvádělo.¹ Stavba paláce probíhala s největší pravděpodobností ve třech základních časových rovinách, z nichž první dvě se podařilo poměrně spolehlivě datovat pomocí dendrochronologické analýzy.²

Nejstarší část paláce dosahuje výše dnešního 3. podlaží, v jehož obvodových zdech se původně nacházelo celkem osm velkých půlkruhově zakončených oken s oboustranně sešikmenými špaletami; vstup, rovněž půlkruhově sklenutý, se nacházel o patro níže, v západní zdi. Právě tato poněkud archaická podoba oken i portálu vedla některé badatele k hypotéze o pozdně románském původu paláce (Durdík 2000; Novobilský 2001).

Nad všemi záklenky půlkruhových oken jsou do zdiva paláce zapuštěny dubové trámký obdélného profilu, osazené vertikálně; to vede k domněnce, že se zřejmě nejedná o pozůstatky lešení, ale stavebních jeřábů – nacházejí se totiž opravdu jen nad okny.³ Z dvou těchto trámků (v západní a jižní zdi) se podařilo odebrat vzorky, jež byly úspěšně datovány; dubové dřevo, z něhož jsou zhotoveny, bylo káceno na přelomu let 1351–52. Vzhledem k tomu, že je technologicky zcela vyloučeno, že by byly trámký do zdiva zapuštěny dodatečně, je stavba spodních tří podlaží věžového paláce spolehlivě datovatelná do první poloviny 50. let 14. století.

Nad třetím podlažím se ve zdivu věže nachází zřetelná spára, na některých místech tvořící až výrazný ústupek; výše se pak charakter zdiva a složení malty poněkud mění. Zde se v jižní části východní zdi nachází zbytky portálu, jímž se po zvoditém můstku vstupovalo do čtvrtého patra paláce z budovy při východní obvodové hradbě jádra hradu. Z portálu se dochovala obdélná, cihlami armovaná vpadlina pro můstek, vlastní ostění bylo vylámáno.⁴ V patě portálu se

Obr. 1. Pohled na západní a jižní průčelí věžového paláce. Na snímku je velmi dobře patrna horizontální spára mezi 3. a 4. podlažím – stavební fáze mezi 50. a 80. léty 14. století. Foto M. Patrný. – *Abb.1.* Blick auf die westliche und südliche Stirnseite des Turmpalastes. Auf der Fotografie ist die horizontale Spalte zwischen 3. und 4. Geschoss gut sichtbar- die Bauphase zwischen 50. und 80. Jahren des 14. Jahrhunderts. Fotografie M. Patrný.

dochovala dvojice kamenných konzolek, jež mají v horní části vysekanou hlubokou rýhu pro osazení točnice můstku. Na konzoly navazuje v síle zdi zbytek dřevěného roštu, který zřejmě vynášel podlahu ve vnitřním vstupu k portálu (dodnes nese stopy vážného poškození ohněm). Byl zhotoven z dubových trámů, přičemž zakončení jednoho z nich (zapuštěné do severní špalety portálu) se zachovalo v natolik dobrém stavu, že z něj bylo možné odebrat vzorek pro dendrochronologické datování. Dubové dřevo, jež posloužilo pro jeho výrobu, bylo skáceno na přelomu let 1384–85; nedlouho poté tedy zjevně stavba vyšších pater paláce pokračovala, aby následně dospěla do své dnešní výšky.

Další stavební fázi paláce se doposud přesněji datovat nepodařilo. Ve druhé polovině 17. století, za Viléma mladšího Švihovského, nepochybně probíhaly v jádře hradu rozsáhlé stavební úpravy, zřejmě došlo k nástavbě nejvyššího patra severní, tzv. nástupní věže (Novobilský 2001), upraveny byly i přilehlé hradební ochozy,⁵ a nepochybně také palácová budova ve východním obvodu jádra. Je ovšem také možné, že stavební úpravy spadají až do období vlády Viléma synovce, zemského sudího Půty Švihovského z Rýzmburka. Nejvyšší patra věže tehdy byla zřejmě upravována k pohodlnějšímu bydlení, bylo zde zřízeno nové topeniště s komínem a zjevně se chystaly i další výrazné úpravy – v nejvyšším, tj. pátém patře byla prolomena do všech stran velká obdélná okna se špaletami vyzděnými z cihelných tvarovek. Upravována byla i okna v nižších patrech, k západní zdi paláce byl zřejmě tehdy přiložen obdélný záchodový přístavek krytý šikmým pultem; přitom byl odbourán někdejší prevet, který se nacházel o poschodí výše, nad přístavkem. Došlo také k zazdění tří půlkruhových oken ve 3. podlaží východní fasády – nejnižnější z nich bylo tehdy změněno v jakýsi větrací sopouch, dosahující až do prostor 2. podlaží.

Úpravy však nebyly dokončeny – špalety oken v 5. patře nebyly nikdy omítnuty a proražené okenní otvory byly prakticky v celé hloubce zazděny; také topeniště nenese žádné stopy po tom, že by bylo někdy používáno. Po smrti Půty Švihovského roku 1504 jeho synové Břetislav a Vilém ještě nějaký čas v rozsáhlých přestavbách hradu pokračovali, nejspíše se však záhy ukázalo, že otcovy velkolepé plány přesahují jejich finanční možnosti a přestavba paláce byla tedy zastavena a provizorně zajištěna. Již nikdy se pak dokončení nedočkala.

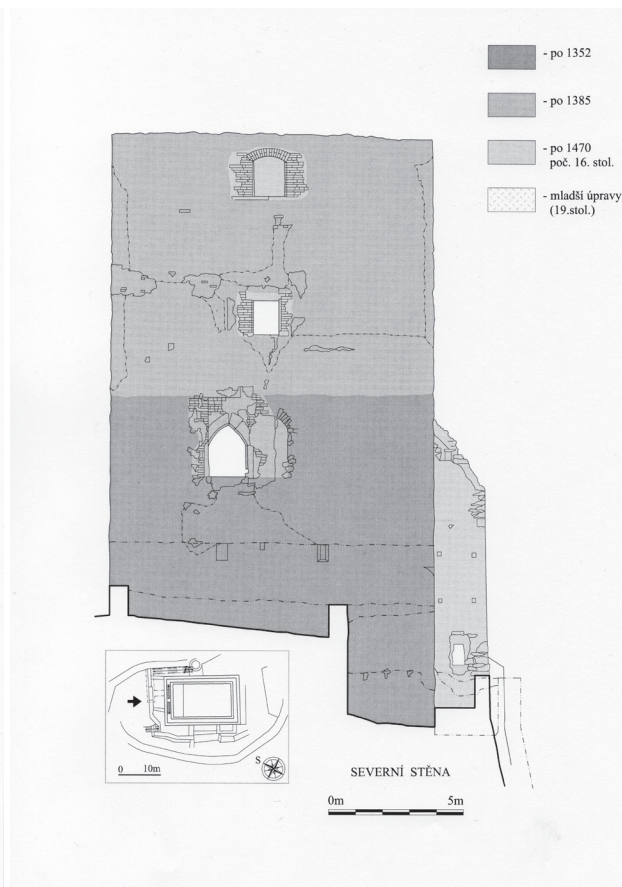
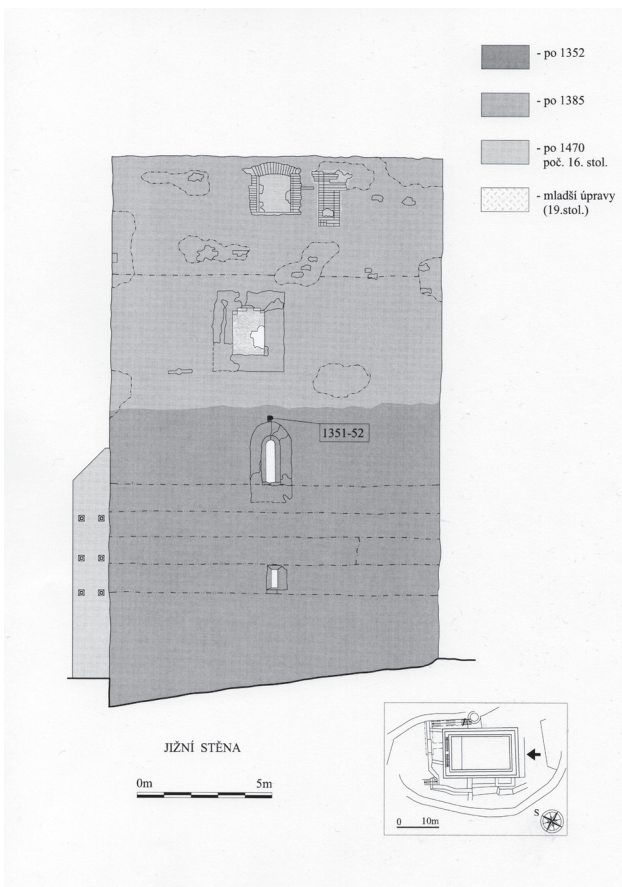
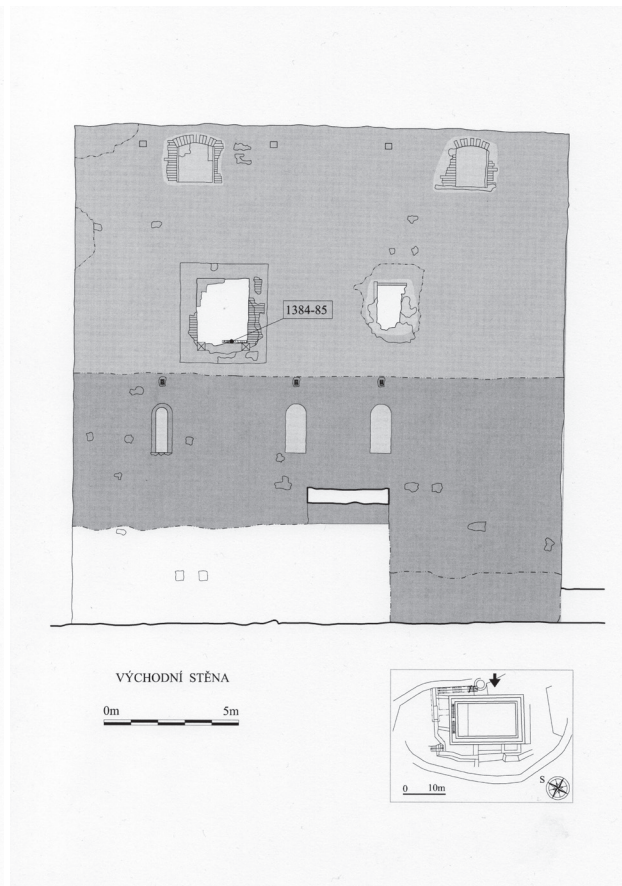
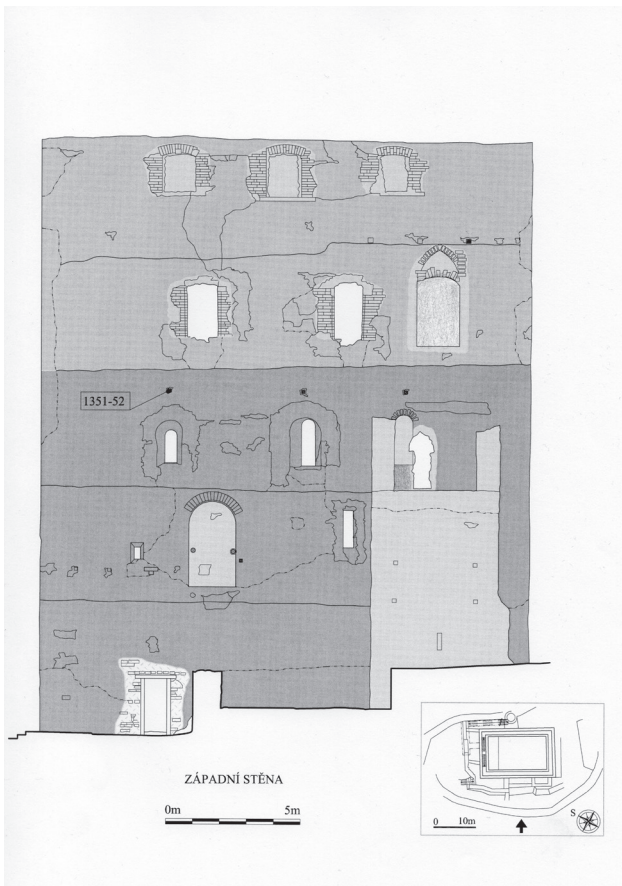
Dalším, nezájímavým poznatkem je i to, že věžový palác byl někdy v průběhu 1. poloviny 18. století zničen mohutným požárem, o čemž svědčí zbytky dřevěných prvků dochovaných ve zdivu; masivní dubové trámy a fošny jsou prohořelé až do hloubky, což svědčí o značné síle a rozsahu ohně. Již regionální historik Josef Ambrož Gabriel (1820–1880) si ve své studii o dějinách hradu (Gabriel 1859) povšiml, že ohněm je výrazně poničeno pouze „věžové stavení“, nikoliv zbytek hradu. Zajímavé je, že o tomto požáru, který musel být jistě velmi působivý, nebyla

Obr. 2. Pohled na západní průčelí věžového paláce. Nad záklenkem levého krajního okna ve 3. podlaží je označeno umístění datovaného dřevěného prvku. Kresba L. Beránková. – *Abb. 2. Blick auf die nördliche Stirnseite des Turmpalastes. Über dem Fensterbogen des linken Fensters am Rand im 3. Geschoss ist bezeichnet die Platzierung des datierten hölzernen Elementes. Zeichnung L. Beránková.*

Obr. 3. Pohled na východní průčelí věžového paláce. V patě portálu ve 4. podlaží je označeno umístění datovaného dřevěného prvku. Kresba L. Beránková. – *Abb. 3. Blick auf die östliche Stirnseite des Turmpalastes. Im Fuss des Portals im 4. Geschoss ist bezeichnet die Platzierung des datierten hölzernen Elementes. Zeichnung L. Beránková.*

Obr. 4. Pohled na jižní průčelí věžového paláce. Nad záklenkem okna ve 3. podlaží je označeno umístění datovaného dřevěného prvku. Kresba L. Beránková. – *Abb. 4. Blick auf die südliche Stirnseite des Turmpalastes. Über dem Fensterbogen des Fensters im 3. Geschoss ist bezeichnet die Platzierung des datierten hölzernen Elementes. Zeichnung L. Beránková.*

Obr. 5. Pohled na severní průčelí věžového paláce. Kresba L. Beránková. – *Abb. 5. Blick auf die nördliche Stirnseite des Turmpalastes. Zeichnung L. Beránková.*

doposud nalezena žádná písemná zpráva. Ještě roku 1708, kdy koupil panství pasovský kardinál biskup Jan Filip hrabě z Lamberka, byl hrad sice zchátralý, ale vcelku obyvatelný, byl tam umístěn archiv a místnosti byly zařízeny mobiliárem; biskup dal tehdy vše odvézt na zámek v Žichovicích. Na ortografické mapě žichovického panství, kterou zhotovil Isidor Peller roku 1755,⁶ je již hrad zakreslen jako úplná zřícenina, bez střech a ochozů – k požáru paláce a následnému zpusnutí ostatních částí hradu muselo tedy dojít v přibližně v období mezi lety 1710–1750. Ale zde nás možná ještě čeká nějaký archivní objev, z nějž bychom se o tomto osudovém období v dějinách hradu mohli dozvědět více.

Obr. 6. Portál s dvojicí konzolek a vpádninou pro zvoditý most ve 4. podlaží východní stěny věžového paláce. Foto M. Patrný. – *Abb. 6. Portal mit dem Paar kleinen Konsolen und mit der Einsenkung für die Hebebrücke im 4. Geschoss der Ostmauer des Turmpalastes. Fotografie M. Patrný.*

Obr. 7. Pata portálu ve 4. podlaží východní stěny věžového paláce. Dvojice konzol s drážkami pro točnici mostu, za nimi pak ohněm poškozený dubový trám, jež byl datován do let 1384–85. Foto M. Patrný. – *Abb. 7. Fuss des Portals im 4. Geschoss des Turmpalastes. Paar Konsolen mit den Rillen für die Drehscheibe der Burg, hinter den Konsolen der durch Feuer beschädigte Eichenbalken, welcher in die Jahren 1384-85 datiert wurde. Fotografie M. Patrný.*

Obr. 8. Záklenek půlkruhového okna s omítkovou paspartou ve 3. podlaží jižní stěny věžového paláce. Nad záklenkem je ve zdivu osazen dubový trámek – zřejmě zbytek stavebního jeřábu. Foto M. Patrný. – *Abb. 8. Fensterbogen des halbrunden Fensters mit der Passepartout vom Putz und im 3. Geschoss der Südmauer des Turmpalastes. Über dem Fensterbogen in dem Mauerwerk ist klein Eichbalken befestigt - wahrscheinlich ein Rest des Baukranes. Fotografie M. Patrný.*

Obr. 9. Detail dubového trámku nad záklenkem okna ve 3. podlaží jižní stěny věžového paláce. Dendrochronologicky datováno 1351–52. Foto M. Patrný. – *Abb. 9.* Detail des kleinen Eichbalken über dem Fensterbogen in dem Mauerwerk des Südmauer des Turmaplastes. Dendrochronologisch datiert in den Jahren 1351-52. Fotografie M. Patrný.

Věž u čtvrté brány

V létě roku 2014 se opravovalo zdivo a dochované zbytky omítek na torze věže, jejímž úkolem bylo původně chránit z boku vjezd do čtvrté hradní brány, zvané též Žižkova. Věž má pozoruhodný lichoběžníkový půdorys s otevřenou kratší podélnou stranou; její čelní zeď je obrácena k severozápadu, východní zeď nad někdejší branou je dnes až na krátký úsek při nároží zřícena.

Věž je čtyřpodlažní, směrem k jádru hradu (k jihu) otevřená, k severu a západu se v jejím zdivu otevírají poměrně velká okna se segmentovými záklenky, v severním průčelí se dochovaly též ploché omítkové šambrány oken. Východní, dnes zřícená zeď věže, měla blízko při severovýchodním nároží v úrovni 2. i 3. podlaží nad sebou dvojici vstupů, které vedly na jakousi dřevěnou pavlač či ochoz, která snad propojovala věž s patrem vlastní čtvrté brány. Umístění těchto dvou vstupů vertikálně nad sebou zřejmě od počátku narušovalo stabilitu zdi věže, takže minimálně spodní z nich byl v pozdějším období zazděn; přesto však tyto poruchy vedly po opuštění hradu ke zřícení této zdi. Je velmi pravděpodobné, že při svém pádu vážně poškodila i přilehlou tzv. Žižkovu bránu, která byla posléze – s výjimkou torza západní zdi – zcela stržena, a rozvezena jako stavební materiál.

Při průzkumu zdiva věže z lešení bylo odebráno několik vzorků z dochovaných zbytků dřevěných konstrukcí stavby. Jeden z nich, zhlaví trámu osazeného ve vnějším líci torza východní zdi v úrovni 1. patra při severovýchodním nároží, se podařilo také úspěšně datovat. Jde o trám,

Obr. 10. Interiér východní zdi věžového paláce v úrovni 3. podlaží, s trojicí zazděných půlkruhových oken. Okno vpravo, zazdžené až po vnitřní líc, bylo při pozdně gotické přestavbě změněno na větrací sopouch pro prostory ve 2. podlaží. Foto M. Patrný. – *Abb. 10. Das Interieur der Ostmauer des Palastes auf der Ebene des 3. Geschosses, mit den drei zugemauerten halbrundigen Fenstern. Das Fenster fechte, zugemauert bis der inneren Vorderseite war bei der spätgotischen Umbau verändert auf der Abgasfuchs für die Räumlichkeiten im 2. Geschoss. Fotografie M. Patrný.*

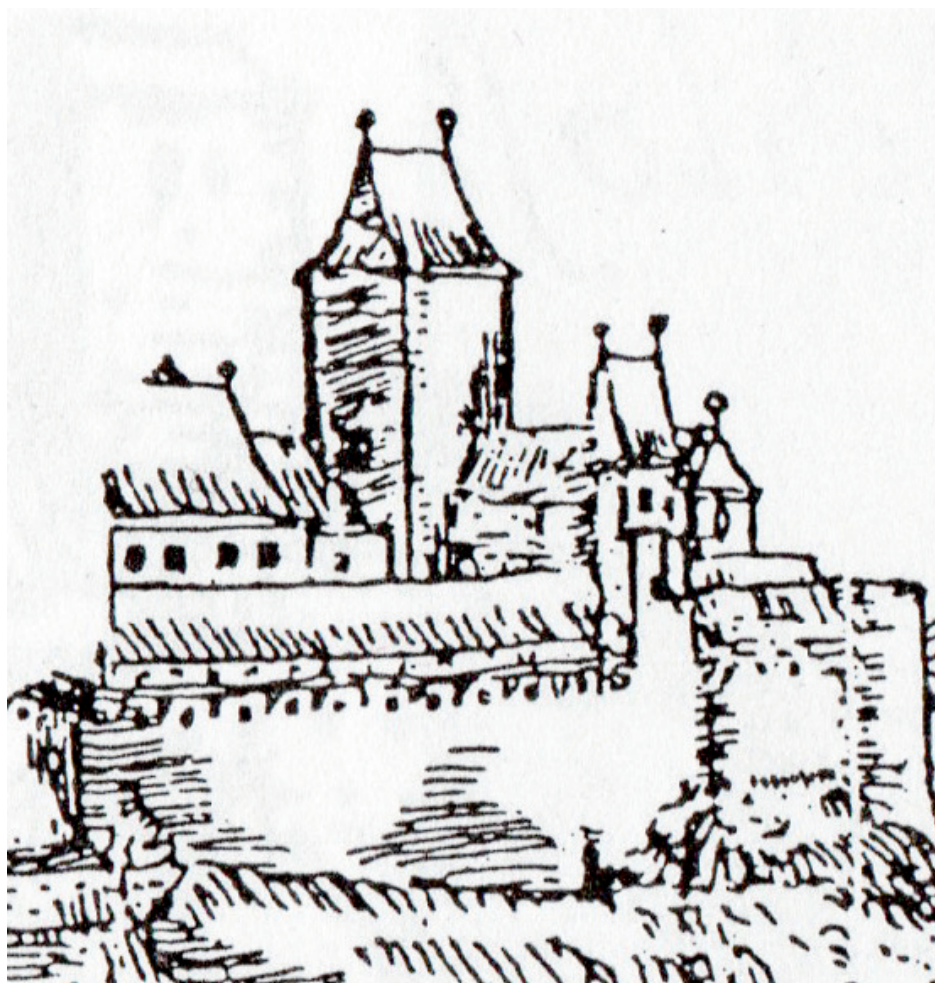
Obr. 11. Zazděné (nedokončené) pozdně gotické okno v 5. patře východního průčelí věžového paláce, s ostěním tvořeným cihelnými tvarovkami. Foto M. Patrný. – *Abb. 11.* Das zugemauerte (unfertige) spätgotische Fenster im 5. Stock der östlichen Stirnseite des Turmpalastes, mit der aus den Ziegelformsteine erzeugte Fensterleibung. Fotografie M. Patrný.

Obr. 12. Věž při někdejší 4., tzv. Žižkově bráně, pohled od východu. V popředí torzo západní zdi průjezdu zbořené brány, s výběhem záklenku a vstupem do strážnice. Foto M. Patrný. – *Abb. 12. Der Turm bei dem ehemaligen Žižka-Tor, Blick von Osten. In der Vordergrund der Torso der Westmauer der Durchfahrt des abgerissenen Tores, mit dem Teil des Fensterbogens und mit dem Eingang in die Wachstube. Fotografie M. Patrný.*

Obr. 13. Pohled na torzo zřícené východní boční zdi věže při 4. bráně. Šipka označuje umístění dubového trámku, datovaného do let 1392–93. Foto M. Patrný. – *Abb. 13.* Blick auf das Torso der niedergerissenen östlichen Seitenmauer bei dem 4. Tor. Ein Pfeil bezeichnet die Stelle des Eichenbalken, datierten in den Jahren 1392-1393. Fotografie M. Patrný.

Obr. 14. Výřez z kresby Jana Willenberga z roku 1602, zachycující věž při 4. bráně. Zajímavé je, že neměla – zřejmě jako jedna z mála budov hradu – hrázděnou či dřevěnou nástavbu, pouze vysokou dlátkovou střechu. – *Abb. 14. Ausschnitt aus der Zeichnung von Jan Willenberg aus dem Jahre 1602, stellt der Turm beim 4. Tor dar. Interessant ist, dass das Tor, wahrscheinlich zu den wenigen Gebäuden der Burg gehörte, die keine hölzerne oder gefachte Anbau hatten, nur das hohe Walmdach.*

který vynášel onu výše zmíněnou pavlač či ochoz při spodním, později zazděném portálu. Dubové dřevo, z něhož byl trám zhotoven, bylo skáceno na přelomu let 1392–93, a vzhledem k tomu, že je rovněž vyloučeno, aby byl tento trám vložen do zdiva dodatečně, lze stavbu této věže i s přilehlou branou datovat do období kolem poloviny 90. let 14. století.

Závěr

Souhrn těchto zjištění nám tedy poskytuje jistý rámcový obraz o tom, jak vnitřní jádro hradu Rabí v průběhu 50. – 90. let 14. století postupně rostlo. Uvedené datace se navíc velmi dobře shodují s nejstarší známou zmínkou o hradu, uvádějící jej jako majetek Půty ze Skály a Rabí k roku 1380. A vzhledem k tomu, že rozsáhlé rekonstrukční práce na torzech hlavních budov stále pokračují, není vyloučeno, že se zde ještě v blízké budoucnosti dočkáme dalších překvapujících zjištění.

Příspěvek vznikl v rámci Institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace (DKRVO), financované Ministerstvem kultury ČR, jako výstup výzkumného cíle Tematické průzkumy památek (10H30PP110).

Poznámky

- 1) O nové dataci stavby informoval již J. Anderle (Obrazy krásy a spásy, 2013, 129–31)
- 2) Dendrochronologické vzorky odebral a datování zpracoval ing. Tomáš Kyncl, Ph.D.
- 3) Tuto domněnku při prohlídce stavby jako první vyslovil prof. Václav Girsá.
- 4) Ostění bylo pravděpodobně hrotité, podobně jako u obdobného portálu v severní zdi 3. podlaží paláce.
- 5) Zbytek trámu, nesoucího přilehlou pavlač, byl dendrochronologicky datován do období po roce 1477 (Novobilský 2001).
- 6) Mapa je dnes uložena v SOA Plzeň, pobočka Klášter u Nepomuka, Velkostatek Žichovice, inv. č. 1712.

Rukopisy

- Stach, E. – Lancinger, L. – Líbal, D. 1970: Hrad Rábí. Stavebně-historický průzkum. Praha (nepublikovaný rkp).
- Mencl, V. 1972: Státní hrad Rábí. Praha (nepublikovaný rkp.).
- Kyncl, T. 2013: Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků z donjonu na hradě Rábí. Výzkumná zpráva (uloženo v archivu NPÚ, ú.o.p. v Plzni).
- Kyncl, T. 2014: Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků z objektu 4. brány na hradě Rábí. Výzkumná zpráva (uloženo v archivu NPÚ, ú.o.p. v Plzni).

Literatura

- Anderle, J. 2002: Otázky vývoje jádra hradu Rábí. CB 8, 125–138.
- Anderle, J. 2013: Rábí. Katalogové heslo. In: Obrazy krásy a spásy. Praha, 129–131.
- Durdík, T. 2000: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha, 464–467.
- Gabriel, J. A. 1859: Hrad Rábí, historicko-topografický nástin. Lumír 9/ 7- 9, 157–160, 182 –185, 206–209.
- Menclová, D. 1976: České hrady 1, 2. Praha, 322–325, 405–413.
- Novobilský, M. 2001: Úvaha o některých komunikačních schématech hradu Rábí. In: Dějiny staveb 2001. Plzeň, 115–126.
- Razím, V. 2001: Hrad Rábí románský? PP 8, 157–161.
- Sedláček, A. 1897: Hrady, zámky a tvrze Království českého 11. Prácheňsko. Praha.

Michal Patrný: Die vorläufigen Ergebnisse aus den aktuellen Untersuchungen der Burg Rábí

Seit 2013 verläuft die Rekonstruktion von eigentlichen Objekten der Burg Rabi. Es geht namentlich um Sanierungsarbeiten an der angegriffenen Oberseite des Mauerwerks. Im Verlauf dieser Arbeiten wurden operative Untersuchungen der bis dahin nicht zugänglichen Bauteile durchgeführt. Die dendrochronologische Untersuchung wurde überhaupt zum ersten Mal realisiert. Sie hat grundsätzliche Tatsachen enthüllt, die die Datierung der Burgentstehung betreffen.

Neulich wurde die Hypothese gestellt, dass mindestens der untere Teil des Turmpalais, der das innere Kern der Burg und auch ihre Dominante bildet, von Spätromanik kommt. Als Argument für diese Behauptung wurde die Gestalt der Rundbogenfenster mit stark abgeschrägten Gewänden gegeben. Über diese Rundbogen befinden sich kleine Eichenbalken im Mauerwerk, die von 1351 bis 1352 datiert sind. Daraus folgt, dass dieses Stockwerk des Palastes später erbaut werden muss, als noch neulich angenommen wurde. Die höheren, mit einer deutlichen Mauerfuge getrennten Stockwerke sind nun von der Dendrochronologie nach 1385 datiert.

In folgender Phase der Rekonstruktionsarbeiten wurde der Torso des Turmes erforscht, welcher ursprünglich den Eingang in vierten Burgtor (genannt Žižkator) von der Seite schützte. Dieser Turm hatte ein beachtenswertes Trapez-Grundriss mit einer geöffneten kürzen Seite. Auch hier wurde dendrochronologische Untersuchung durchgeführt. Es wurde festgestellt, dass der Turmbau (und offenbar auch der anschließende Žižkator) nicht lange nach 1393 verlief. Es ist also möglich zu behaupten, dass dieser Teil der Burg schon im hussitischen Zeitalter stand, als Rabi wiederholt von hussitischen Truppen erstürmt wurde. Er bildete offensichtlich die Front seiner Abwehr.

Diese Teilfeststellungen sind wichtig für die Rekonstruktion der Baugeschichte der Burg. In Anbetracht dessen, dass die Arbeiten noch fortfahren, ist es nicht ausgeschlossen, dass neue Entdeckungen folgen werden.